

UDK: 502.131.1

Stručni rad *Professional work*

ODRŽIVI RAZVOJ U KONCEPCIJI MULTIDISCIPLINARNOG PRISTUPA ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE

Dragica Stanković¹, Goran Trivan²

Izvod: Ni jedan kutak zemljine kugle nije pošteđen od zagađenja, ali težina pojedinih ekoloških problema se razlikuje od zemlje do zemlje, od regiona do regiona.

Zaštita životne sredine podrazumeva skup različitih postupaka i mera koje sprečavaju ugrožavanje životne sredine s ciljem očuvanja biološke ravnoteže.

Ekološka odbrana je multidisciplinarna i treba da predstavlja trajnu obavezu svih članova društva. Njena multidisciplinarnost proističe iz činjenice da zdravlje, životna sredina i socijalni uslovi predstavljaju kompleks oblasti i problema koji su u stalnoj interakciji.

Jedna od najpoznatijih poruka ekologa je "misliti globalno - delovati lokalno". To znači da nije dovoljno znati šta čoveku pretilo, već je neophodno znati i kako se od tih pretnji sačuvati, pa i kako ih preduprediti da se kao pretnje i ne pojavljuju.

Ključne reči: Održivi razvoj, životna sredina, zagađenje, ekologija.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT WITHIN THE CONCEPT OF MULTIDISCIPLINARY APPROACH OF ECOLOGY AND ENVIRONMENTAL PROTECTION

Abstract: *There is not a single step on the globe that is spared from pollution. It is only seriousness of particular ecological problems that differs from country to country and from region to region.*

Environmental protection implies a set of different procedures and measures preventing endangering of environment with the purpose of preservation of biological balance.

Ecological defense is multidisciplinary and it should be a permanent obligation of all members of society. This feature of ecological defense results from the fact that health, environment and social conditions represent a complex of areas and problems that are in constant interaction.

One of the most prevalent messages of ecologists certainly is "think global, act local". It means that it is not sufficient to know what threatens humankind but it is also necessary to know how to defend humankind from those threats and even more how to prevent them.

Key words: *Sustainable development, environment, pollution, ecology.*

¹ dr Dragica Stanković, Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu,

² Goran Trivan, dipl.ing., Sekretarijat za zaštitu životne sredine Beograd,

1. UVOD

Svedoci smo činjenice da „ekologizacija“ mišljenja ulazi u sve pore društvenog života, i utiče na budjenje svesti kod ljudi o značaju održivog razvoja, a samim tim i značaju zaštite, unapređivanja i očuvanja životne sredine. Takođe, svedoci smo i negativnih dejstava ukupnog društveno - ekonomskog razvoja, i činjenice da čovek ne poštuje osnovne zakone prirode i ne uspeva da održi taj prirodni balans, što ima za posledicu smanjivanje prostranstava očuvane prirode i kvalitetne životne sredine.

Čovek je svojom delatnošću izmenio izgled Zemlje i u znatnoj meri oštetiо biosferu. Ono malo prirode koja još postoji kao netaknuta, polako nestaje pod pritiskom čoveka.

Iako su problemi zagađenja i pogoršavanja stanja životne sredine svrstani u najteže rešive probleme savremenog doba, sa teško sagledivim posledicama po budućnost, u analizi i rešavanju problema zbog nedovoljne stručnosti i preterane emotivnosti „dobronamernih ali često nekompetentnih“, često izostaje razmatranje posledica i uzroka koji su sve ozbiljniji, a rešenja sve dalja.

2. METOD I CILJ RADA

Za ovaj rad, podaci su prikupljeni pregledom literature u novijim naučnim i stručnim radovima. Rad je urađen na bazi korišćenja analitičkog metoda, vezano za dosadašnja istraživanja i saznanja iz multidisciplinarnih i interdisciplinarnih oblasti ekologije, odnosno, očuvanja, zaštite i unapređenja životne sredine.

Zadatak rada je da se ukaže na značaj budjenja ekološke svesti, sa ciljem unapređenja životne sredine i poboljšanja života ljudi, a u skladu sa strategijom održivog razvoja.

3. PRIMENA ZAKONA U SPREČAVANJU EKOLOŠKE KRIZE

Ekološka kriza koja se iskristalisala kao zasebna tema tokom poslednjih decenija dvadesetog veka, ne samo da pokreće pitanje preuređenja čovekovih aktivnosti već predstavlja ozbiljna upozorenja osnovnim temeljima čovekovog bitisanja (Jovanović i Gavrilović, 2003.)

Osnovu koncepta razvoja civilizacije su činila shvatanja o neprikosnovenom pravu Čoveka na korišćenje celokupne Biosfere radi zadovoljavanja svojih, pre svega materijalnih potreba (antropocentrički koncept), shvatanja da je Čovek gospodar svega i da sve mora da mu služi. Upravo je kriza životne sredine i proizašla iz narušenog odnosa čoveka i prirode, i zablude ljudske civilizacije o pobeđi nad prirodom („čovek gospodar prirode“), kao i zablude o neiscrpivosti prirode i prirodnih vrednosti.

Veliki broj naučnika iz svih oblasti, sve više upozorava na probleme degradacije i uništavanja životne sredine i prirode, koji mogu dovesti do ekološke katastrofe. Tako, u svojim radovima Bari Koks i Piter Mur 1993., upozoravaju: „Priroda će, u nekom obliku preživeti nekoliko sledećih vekova, ali hoćemo li mi?“ (Grupa autora, 1988).

Ovaj vek neki autori čak nazivaju, vekom prelaska Biosfere u Noosferu, tzv. sferu razuma, ili (ne) razuma po drugima.

Kraja šezdesetih godina prošlog veka, čula su se prva upozorenja stručnjaka i različitih ekoloških organizacija - koje su počele da se formiraju na nacionalnom i internacionalnom nivou.

Da bi se ublažili degradacioni procesi životne sredine, ispunili ciljevi zaštite životne sredine i smanjila prekomerna eksploatacija obnovljivih i neobnovljivih prirodnih resursa, međunarodna zajednica na čelu sa Ujedinjenim nacijama, je usvojila brojne deklaracije, rezolucije i druga pravna akta, kojih se države potpisnice moraju pridržavati

Poseban akcenat u oblasti zaštite životne sredine je dat pre svega zaštiti vazduha, vode i zemljišta od zagađivača, a s obzirom da tendencija sve većeg zagađivanja i uništavanja životne sredine ne jenjava, doneto je i nekoliko multilateralnih konvencija kojima se životnoj sredini pruža krivičnopravna i građanskopravna zaštita.

Na prvoj Svetskoj konferenciji Ujedinjenih nacija o životnoj sredini, održanoj 1972. godine u Stokholmu, po prvi put je na visokom, međunarodnom nivou, ukazano na opasnosti koje nasoj planeti prete od zagađivanja životne sredine na globalnom nivou .

Stokholmska konferencija je preporučila stvaranje jednog sekretarijata Ujedinjenih nacija koji bi se fokusirao na ekološke probleme što je ubrzo i ostvareno pod nazivom UNEP (United Nations Environmental Programme) čiji su zadaci bili da ohrabri, omogući, informise, poboljša očuvanje životne sredine, poboljša kvalitet života sadašnjih, a pri tom ne ugroze buduće generacije.

Svet se 70-tih značajno razlikovao od današnjeg, u to vreme svet je još uvek bio polarizovan. Nije netačno ako se kaže da je Stokholm kamen temeljac i da je artikulisao želju i pravo ljudi da žive u okruženju koje će im omogućiti dostojan i prosperitetan život.

Stokholm je refleksija opšteg raspoloženja tog vremena, oslanjajući se na njegove temelje preko pedeset vlada i država je, u svoje Ustave ili druga zvanična dokumenta, uvrstilo očuvanje životne okoline kao fundamentalno ljudsko pravo.

U Najrobiju 1982. godine je održana druga po redu konferencija Ujedinjenih nacija o životnoj sredini. Tada je upozoreno na nekontrolisani industrijski razvoj i eksploataciju prirodnih resursa i posledice koje ostavljaju na životnu sredinu.

Deset godina kasnije Konferencija (UNCED), Ujedinjenih nacija o zaštiti životne sredine i razvoju održana juna 1992 godine u Rio de Zaneiru (Brazil) bila je najveća od svih ikad održanih konferencija Ujedinjenih nacija. Prisustvovalo je blizu 10.000 zvaničnih predstavnika iz oko 150 zemalja, uključujući i 116 nacionalnih političkih lidera.

Medjutim, kao što je i bilo očekivano, učesnicima samita nije poslo za rukom da dodju do resenja i saglasnosti po mnogim pitanjima. Naime, bilo je tesko postici saglasnost između zemalja o pitanjima gde su se na udaru našli različiti ekonomski interesi ili duboko uvrežene vrednosti.

Zemaljski samit 1992. godine uspeo je utoliko što je po prvi put povezao pitanja razvoja i zaštite životne sredine.

Osim toga, rezultat predstavlja i potpisivanje i usvajanje nekoliko važnih dokumenata, među kojima je:

Deklaracija o životnoj sredini i razvoju - poznatija kao Rio deklaracija,

Konvencija o promeni klime,

Konvencija o biološkoj raznovrsnosti,

Princip o upravljanju, zaštiti i održivom razvoju svih tipova šuma, kao i akcioni plan održivog razvoja za 21. vek, nazvan Agenda 21.

Pet godina kasnije u Njujorku je održana Konferencija Rio + 5, na kojoj je zaključeno da je u zaštiti naše planete postignut mali napredak.

Deset godina posle Samita u Riju, od 26. avgusta do 4. septembra 2002. u Johaneshburgu je održan Svetski samit o održivom razvoju (Rio +10).

Bio je to prvi put da se ceo svet okupio radi jednog cilja - **održivog razvoja Zemlje**.

Dakle, različite savremene interpretacije osnovnog poimanja čovekove svrhe i dostignuća ukazuju da se savremena civilizacija suočava sa vrlo kontroverznim pitanjima razapetim između problema daljeg ekonomskog rasta i razvoja, sa jedne strane, i opstanka naše civilizacije, sa temeljima i postavkama kakve danas jesu, kao prostog preduslova bilo kakvog ekonomskog napretka, sa druge strane.

Transformisanje destruktivno postavljenih ekonomskih operacija i ciljeva u održivije i ekološki odgovornije pristupe nije i neće biti jednostavno.

Rešavanje ovih izazova, uključuje vrlo kompleksan međuodnos između ekonomije, politike, ekologije i nauke prava, zahtevajući najviši mogući nivo korelacije, komplementarnosti uz stalan trud i izbegavanje mogućih konflikata interesa.

4. ODRŽIVI RAZVOJ NA PREKRETNICI

Promovisanje održivog razvoja predstavlja radikalni zaokret u koncepciji zaštite životne sredine.

Na prvoj Svetskoj konferenciji Ujedinjenih nacija o životnoj sredini, održanoj 1972. godine u Stokholmu, po prvi put je na visokom, međunarodnom nivou, ukazano na opasnosti koje nasoj planeti prete od zagađenja životne sredine na globalnom nivou.

Kao opšte prihvaćeni termin, „održivi razvoj“ ulazi u upotrebu nakon zasedanja Svetske komisije za okruženje i razvoj 1987. (Brutland et al, 1987).

Zemaljski samit 2002. u Johaneshburgu (*UN World Summit on Sustainable Development, Johannesburg, 2002*) je okupio preko dvadeset dve hiljade učesnika iz celog sveta da bi diskutovali o održivom razvoju, magičnoj reči koju većina ljudi povezuje sa zaštitom životne sredine (Brutland et al, 1987).

Uočeno je da rešavanje globalnih ekoloških problema, klimatskih promena i efekta staklene bašte, problema čiste vode za piće, kiselih kiša i uništavanja šuma, uništavanje biodiverziteta, biološko i genetsko zagađenje, kao i problem odlaganja običnog, hemijskog i toksičnog otpada, nije moguće bez integralnog i multidisciplinarnog pristupa.

Održivi razvoj je stoga, multidisciplinarni koncept koji uključuje ekonomiju, ekologiju, etiku, sociologiju, pravo, zaokružujući se u politici. On povezuje blagostanje sadašnjih i budućih generacija sa kapacitetima i ograničenjima biosfere na način da život učini održivim. On nije statična kategorija ili stanje već čitav proces promena i prilagođavanja koji će raspoložive resurse, investicije i tehnološki napredak učiniti konzistentnim sa sadašnjim i budućim potrebama.

Doprinos pojedinih nauka uključenih u koncept održivog razvoja nije u potpunosti moguće odrediti, jer svaka od ovih nauka daje svoj doprinos iz svoga ugla. Stoga će se shvatanje i definicija održivog razvoja koju daje jedan ekonomista u mnogome razlikovati od definicije i poimanja jednog ekologa ili sociologa. Bez obzira na to, u današnje vreme je sve veća potreba za multidisciplinarnim pristupom problemima i pitanjima vezanim za ovu oblast i nije iznenadjujuće da je održivi razvoj otvoren za različite interpretacije.

Ono što je izvesno, a najvažnije da pomenemo na ovom mestu, je to - da je put ka održivom razvoju već mapiran i određen ekosistemom naše planete.

Održivi razvoj je skladan odnos između zaštite životne sredine i privrede, kako bi se prirodno bogatstvo naše planete sačuvalo i za buduće naraštaje.

Održivi razvoj predstavlja generalno usmerenje, a ne neprikosnovenu listu zadataka i težnju za stvaranje boljeg sveta, balansirajući socijalne, ekonomske i faktore zaštite životne sredine

Definiciju "održivog razvoja" koja se najčešće upotrebljava dao je Lester Brown, osnivač Worldwatch Instituta.

Ona je navedena i u izveštaju "Our Common Future" Brundtlandove komisije: **"Održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjice, a istovremeno ne ugrožava mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe."** (Brundland et al, 1987).

Dakle, održivi razvoj zahteva da se u očuvanju čitave biosfere mora uzeti u obzir i uticaj budućih generacija.

Održivi razvoj ne obuhvata samo - kako se to često čuje - sve nivoe, od globalnog do lokalnog, održivi razvoj tiče se i individualnog nivoa: bez napora i truda svakog pojedinca ne može ni da dođe do promene u smislu održivog razvoja. (Milutinović, 2004).

5. BUDJENJE EKOLOŠKE SVESTI ILI PRIMENA ZAKONA

Sve, neizvesnija budućnost, ukoliko budućnosti uopšte i bude, ukazuje da je razrešenje krize životne sredine ozbiljan izazov i zadatak svetske nauke i naučnika sveta, ali se pri donošenju odluka svakako moraju posebno uzeti obzir upozorenja akademika Nikole Pantića: "Raskrsnica na kojoj se nalazimo ima samo dva puta - ili ćemo uskladiti razvoj sa razvojem prirodnih sistema i sebi obezbediti opstanak na Zemlji, ili ćemo prouzrokovati kataklizmu i uništiti jedino sebe, jer će se priroda opet obnoviti" (Tomanić, 1993).

"Svako doba, svaka civilizacija pa i svaki pojedinac, ostavljaju trag na životnoj sredini. Posledice ponašanja savremenog čoveka, naročito one negativne, osetiće i buduće generacije, kao što sadašnje "trpe" posledice zloupotreba prirode od strane prethodnih generacija".

Ukoliko ne prihvatimo mudre reči poglavice Sietl indijanaca da ono što sada koristimo nismo nasledili od naših predaka, već smo pozajmili od naših potomaka, generacije koje će doći po tome će nas ceniti i dati mesto koje budemo zaslužili. Te generacije neće biti neki "tuđinci ili vanzemaljci" već naša deca." (Tomanić, 1993).

Ipak, optimizam za bolju budućnost mogu pospešiti svi oblici aktivnosti usmereni ka zaštiti životne sredine.

Uporedo sa razvojem oficijelne ekološke svesti, u stvari mnogo pre, na javnu scenu stupaju i mnoge neformalne organizacije i pojedinci koji imaju svoja vidjena i stavove u pogledu zaštite životne sredine, ekonomije i održivog razvoja.

U slučaju nerazvijene ekološke svesti, najadekvatniji način očuvanja prirodnih bogatstava i zdrave životne sredine jesu jasni, precizni i primenjivi zakoni.

Ekološki problemi savremenog čoveka su toliko veliki i intenzivni da prevazilaze moć efektivne intervencije bilo koje pojedinačne zemlje, organizacije, struke, nauke i discipline. Samo zajednički saznanje - praktični napor svih zemalja, mogu da ublaže zastrašujuće posledice ekološke katastrofe.

Čovečanstvo mora da angažuje sve saznanje resurse naše civilizacije kako bi

pokrenulo globalnu borbu protiv posledica koje je samo proizvelo. Taj proces budjenja ekološke svesti i odgovornosti ljudi mora da bude permanentan, i dugoročan, mora da se odvija na svim nivoima podjednako, kako na globalnom tako i na lokalnom planu.

To učenje nove ekološke kulture i etike, mora da krene od svetske zajednice, od njenih zakona, načela, principa i konvencija, koje će obavezivati sve zemlje sveta.

Medunarodna regulativa u oblasti zaštite životne sredine još uvek nije dostigla onaj nivo koji bi omogućio miran život svih stanovnika i svih živih bica na našoj planeti. Donose se razni protokoli, konvencije, deklaracije i sporazumi, ali se to po pravilu čini kada je životna sredina već ugrožena, a ređe kada je to potrebno radi sprečavanja njenog ugrožavanja.

6. ZAKLJUČAK

Priroda nije neiscrpna. Praćenje stanja životne sredine je osnov za efikasnost na unapredjivanju životne sredine.

Obrazovanje, informisanje, i svi oblici vaspitnih uticaja, posebno na mladu generaciju, svakako da mogu doprineti buđenju svesti o životnoj sredini, a samim tim i o neophodnosti njene zaštite i unapređivanja .

S obzirom na činjenica da su, prema navodima Stanković, (2006).''Izvori zagađujućih materija brojni i da je veoma teško eliminisati konstatovanu zagađujuću materiju, a ako se u tome i uspe u novim modernijim procesima i tehnologijama, pojavljuju se neki novi zagađivači, sa podjednakim ili čak i većim posledicama, a naravno i težim mogućnostima za njihovo eliminisanje'', koncepcija za zaštitu i očuvanje životne sredine bi morala da se zasniva, pre svega, na sprečavanju novih zagađivanja i degradacije, jer je tek tada moguća sanacija zatečenog stanja.

Možemo i moramo konstatovati, da je veoma bitna edukacija o zaštiti životne sredine i ekološko opismenjavanje.

Nijedan ozbiljan svetski problem ne može nijedna nauka sama da reši, već je to moguće samo zajedničkim snagama.

Svetski biolozi i ekolozi su to i pokazali, pozivajući u pomoć i matematičare, i fizičare, fizikohemičare, i hemičare, i meteorologe... Svi moramo da se udružimo kako bi ovo jedinstveno mesto u svemiru sačuvali od daljeg uništavanja, a potom ga vratili u predjašnje stanje – gotovo idealno mesto za život ogromnog broja predivnih, neponovljivih, jedinstvenih vrsta, uključujući neodgovornog čoveka, koji će možda izvući pouke. Možda. Ako to ne bude učinio – biće to fatalno i po njega samog. A da bismo uspeli da ostvarimo harmoniju između čoveka i prirode, neophodno je pre svega postaviti istinitu dijagnozu stanja i otkriti i otkloniti uzroke koji vode sve većem ugrožavanju prirode, a time i čoveka.

Praćenjem stanja životne sredine stvaramo osnov za efikasno unapredjivanje životne sredine, a permanentnim ulaganjem u zaštitu životne sredine - razvoj činimo održivim.

Ipak, i pored svih uloženi napore i preduzetih mera za zaštitu životne sredine i postizanje održivog razvoja, niko ne može da bude siguran da li će budući svet da bude bolje ili gore mesto za čovečanstvo. Izvesno je da su napori nedovoljni a mere možda zakasnele.

7. LITERATURA

1. Brundtland G.H., et al (1987.): Our Common Future. Report of the World Commission on Environment and Development, Oxford University Press " Human Development Report 2001"
2. Grupa autora (1988) Ekološke dileme. Prosveta, Beograd.
3. Jovanović L., Gavrilović B., (2003.): Privredni razvoj sa ljudskim likom, Beograd.
4. Jovanović L., (2003): Globalni ekološki problemi čovečanstva, Ecologica, posebno izdanje br.8, str 7-21.
5. Milutinović S. (2004): Lokalna agenda 21- uvod u planiranje održivog razvoja, Program zaštite životne sredine i održivog razvoja u gradovima i opštinama Srbije 2004-2006. Monografija. Niš.
6. Stanković, D. (2006): Istraživanje uticaja saobraćaja na koncentraciju polutanata u šumskim ekosistemima NP "Fruška gora", u funkciji zaštite i unapređivanja životne sredine. Doktorska disertacija., PMF, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, 1 – 141.
7. Tomanić, L., (1993): Zaštita životne sredine. Šumarski fakultet Univerzitet u Beogradu.

Korisni linkovi:

UNESCO Education for Sustainable Development

<http://portal.unesco.org>

World Summit on Sustainable Development

<http://www.johannesburgsummit.org>

Summary

**SUSTAINABLE DEVELOPMENT WITHIN THE CONCEPT OF MULTIDISCIPLINARY
APPROACH OF ECOLOGY AND ENVIRONMENTAL PROTECTION**

by

Dragica Stankovic, Goran Trivan

It is not a wrong proposition if one claims that Stockholm is a corner-stone which articulated the aspiration and the right of people to live in the environment which would provide a worthy and prosperous life. Stockholm is a reflection of general atmosphere of those times. Relying on its foundations and the history of over fifty governments the state itself introduced in the Constitution and other official documents environmental protection as a fundamental human right.

World Commission on Environment and Development also known as Brundtland Commission has issued the report under the title "Our Common Future" whereby they put an emphasis on the danger which threatens humankind and our planet due to the policy of economic growth without taking into account the possibility of regeneration of the planet Earth.

This commission presided by Jim McNeill from Canada, defined sustainable development as the development which meets the needs of the present times without depriving the future generation of the possibility to satisfy their needs.

The philosophy of sustainable development is based on the principle of intergeneration equality:

"Sustainable development" for "sustainable future".